

10. Botyakova L.V., Holomshtok A.E., Hrynshpun S.S. Uchbovo-metodychnyy kabinet profesiynoyi oriyentatsiyi: Knyha dlya vchytelya / L.V. Botyakova, A.E. Holomshtok, S.S. Hrynshpun i in. // M.: Osvita, 1986-112 p.
11. Gorokhov V., Kokhanova L. Osnovy nepreryvnogo obrazovaniya v SSSR / V. Gorokhov, L. Kokhanova – M.: Vysshaya shkola, 1987.-383 p.
12. Pavlyutenkov Ê.M. Upravleniye professional'noy oriyentatsiyey v obshcheobrazovatel'noy shkole / Ê.M. Pavlyutenkov. // Vladivostok: izd-vo Dal'nevost. in-ta, 1990. – 176 p.
13. Pryazhnikov. N. Prostranstvo samoopredeleniya: kak pomoch' podrostku nayti sebya i professiyu : [tipologii prof. samoopredeleniya] / N. Pryazhnikov // Vospitat. rabota v shkole. – 2007. – № 3. – P. 39–46.
14. Zakatnov D.O. Profesiyna oriyentatsiya molodi. Stan i problemy profesiynoyi oriyentatsiyi [Tekst] / D.O. Zakatnov // Vse dlya vchytelya : Informatsiyno-praktychnyy byuleten'. - 2009. - N7/8.
15. Parnov D.A. Sotsial'no - pedagogicheskiy komponent professional'noy oriyentatsii shkol'nikov. / D.A. Parnov // Sotsial'naya pedagogika. – 2011. – №6. – P.107-114.

УДК 373.2/.3:37.013.77

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Калюжна Є.М., Ляхова Ю.С.

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

epsi@meta.ua

Статтю присвячено проблемі психологічного супроводу наступності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти. Розглянуто питання необхідності досягнення узгодженості між освітніми технологіями, змістом і методами психолого-педагогічної діяльності. Наголошено на особливій значущості методологічних напрямів дошкільної й початкової освіти, у яких було б ураховано не лише принципи реалізації наступності, а й забезпечено подальший розвиток актуальних аспектів наступності у вихованні особистості в дошкільній та початковій ланках. Висвітлено теоретичні і практичні аспекти діяльності психологічної служби на етапі переходу дітей із дошкільного закладу в початкову школу.

Ключові слова: наступність, психологічний аспект наступності, психологічний супровід.

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Калюжная Е.Н., Ляхова Ю.С.

Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, Запорожье, Украина

epsi@meta.ua

Статья посвящена проблеме психологического сопровождения преемственности дошкольного и начального звеньев в системе непрерывного образования. Рассмотрен вопрос необходимости достижения согласованности между образовательными технологиями, содержанием и методами психолого-педагогической деятельности. Отмечена особая значимость методологических направлений дошкольного и начального образования, в которых были бы учтены не только принципы реализации преемственности, а и обеспечивалось дальнейшее развитие актуальных аспектов преемственности в воспитании личности в дошкольном и начальном звеньях. Освещены теоретические и практические аспекты деятельности психологической службы на этапе перехода детей из дошкольного учреждения в начальную школу.

Ключевые слова: преемственность, психологический аспект преемственности, психологическое сопровождение.

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF CONTINUITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION

Kaluzhnaya E.N., Liakhova Y.S.

Zaporizhzhya National University, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine

epsi@meta.ua

The article deals with the problem of psychological support of continuity of preschool and primary care in the system of continuous education. We consider the need for coherence between the educational technologies, content and methods of psycho-pedagogical activity. Noting the particular importance of methodological trends of preschool and primary education, which would take into account not only the principles of realization of continuity (the development of curiosity preschooler as a basis for the cognitive activity of the future student, the development of diverse abilities of the child, the formation of the creative imagination, communication development), and provided further development of the relevant aspects of continuity in the education of the individual in pre-school and primary links. The theoretical and practical aspects of the psychological service in the transition of children from pre-school to primary school.

Key words: continuity, continuity of the psychological aspect, psychological support.

Постановка проблеми. Проблема пошуку ефективного здійснення наступності дошкільної та початкової освіти була і залишається в центрі уваги сучасної психолого-педагогічної науки і практики. Актуальна проблема сьогодення – встановити наступність між дошкільними навчальними закладами і початковою школою на державному рівні. Сучасні науковці та практики звертають увагу на неузгодженість у змісті, методах і формах організації педагогічного процесу дошкільних закладів і шкіл. Як наслідок, у початковій школі не реалізується набутий дітьми у дошкільному закладі досвід, що призводить до зниження пізнавального інтересу першокласників, ускладнює їх адаптацію до шкільних умов. Чимало проблем існує і в реалізації наступності між методами навчання: тоді, як у початковій школі широко застосовуються проблемні методи навчання, у дитячому садку перевага надається різноманітним формам наочності та ігровим методам. Вирішення зазначених суперечностей можливе за умови наступності в роботі цих освітніх ланок [8].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема наступності бере витoki з праць відомих філософів і педагогів Стародавнього Риму (Корнелій Тацит, Марк Фабій Квінтіліан), епохи Середньовіччя (Томас Мор, Мішель Монтень, Томмазо Кампанелла), авторів літературних і педагогічних трактатів Київської Русі (Володимир Мономах, Кирило Туровський). Значний внесок у дослідження проблеми наступності зробили П.Р.Атутов, Л.К.Калашников, Б.Ф.Райський, М.М.Скаткін, С.Г.Шаповаленко, А.А.Шибанов та ін. Цією проблемою опікуються й такі українські науковці, як: В.І.Бондар, С.У.Гончаренко, І.Є.Гнатенко, Р.С.Гуревич, А.М.Кухта, О.Г.Мороз, В.М.Мадзігон, Н.Г.Ничкало, П.М.Олійник, В.О.Сухомлинський, Д.О.Тхоржевський, М.Д.Ярмаченко тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні невирішеними залишаються питання практичної реалізації основних положень нормативних документів, які визначають сучасну законодавчу базу дошкільної та початкової освіти: «Базового компонента дошкільної освіти», «Закону про загальну середню освіту», «Державного стандарту початкової освіти», «Закону про дошкільну освіту».

Проблеми пошуків ефективного здійснення наступності дошкільної і початкової загальної освіти, оптимальних засобів, форм, методів, залишаються в полі уваги психолого-педагогічної теорії і практики. На жаль, доводиться констатувати, що в сучасній психолого-педагогічній літературі украї мало публікацій, де розкрито механізми психологічного супроводу наступності в розвитку дітей у системі їхньої безперервної освіти, починаючи із першого щабля – дитячого садка.

Результати аналізу сучасних досліджень дозволяють стверджувати про актуальність і своєчасність вивчення впливу психологічного супроводу не лише на підготовку дітей дошкільного віку до шкільного навчання та профілактику їх дезадаптації, а й на моделювання освітнього простору.

Метою статті є розгляд організаційно-методичних основ наступності між ланками дошкільної та початкової освіти в методах психолого-педагогічного керівництва, формах організації діяльності в дитячому садку і молодших класах школи; визначення основних напрямів і форм роботи психологічного супроводу розвитку дітей на етапі «дитячий сад – початкова школа».

Виклад основного матеріалу. Необхідність наступності в роботі пов'язаних між собою ланок навчання обґрунтована в працях Я.Коменського, Г.Песталоцці, К.Ушинського, С.Русової та ін. Своєрідним уточненням цього положення є твердження, що «ступінь дитячого садка на одну третину вже школа, а молодший ступінь школи на одну третину дитячий садок» [2].

Саме в цій реалії базується принцип наступності, який, будучи одним із найголовніших психолого-дидактичних принципів, передбачає тісні взаємозв'язки дошкільної ланки освіти і початкової школи. Ці взаємозв'язки стосуються психофізичного розвитку дитини, формування її як особистості і вимагають узгодженості, послідовності змісту, форм і методів навчання і виховання. Саме у взаємозалежності та взаємній орієнтації двох послідовних освітніх ланок полягає неперервність, наступність навчання і розвитку [10].

Наступність утворює простір для реалізації в педагогічному процесі дитячого садка і школи єдиної, динамічної та перспективної системи виховання і навчання, що сприяє зближенню умов виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів. Завдяки цьому перехід до нових умов шкільного навчання здійснюється з найменшими для дітей психологічними труднощами. При цьому забезпечується природне і комфортне їх входження в нові умови, що сприяє підвищенню ефективності виховання і навчання учнів з перших днів перебування в школі [9].

Головною умовою забезпечення наступності у вихованні і навчанні є спрямованість педагогічного процесу дитячого садка і школи на всебічний розвиток особистості дитини. З огляду на це необхідний зв'язок програм, методів і форм навчання в дитячому садку і початковій школі. Однак структура навчально-виховного процесу має свою специфіку в дитячому садку і школі. Тому спроби штучно перенести урок у дошкільний заклад або ігрові методи проведення занять у школу є непродуктивними. Водночас, елементи навчальної діяльності, що формуються у процесі навчання на заняттях у дошкільних закладах, забезпечують успішність навчання у школі. А шкільне навчання має забезпечити взаємозв'язок, розширення, поглиблення й удосконалення отриманих у дитячому садку знань, умінь і навичок [8].

У педагогічному словнику наступність у навчанні визначається як «послідовність і системність у розташуванні навчальних матеріалів, зв'язок і погодженість між щаблями та етапами навчально-виховної роботи» [7]. Для цього процесу притаманне осмислення матеріалів на новому, вищому рівні, зміцнення опанованих знань новими, розкритими зв'язками, завдяки яким знання й уміння стають усвідомленими, диференційованими й узагальненими, а сфера їхнього застосування невпинно розширюється [1].

Узагальнюючи охарактеризовані підходи до трактування наступності дошкільної й початкової шкільної освіти, слід зазначити, що ключовою категорією означеного процесу все ж розглядається готовність дитини до шкільного навчання. У зв'язку з цим, визначимо кілька підходів до готовності дітей до школи.

Л. Виготський [3] вважав, що найважливішою передумовою готовності до школи є довершеність попереднього періоду розвитку: дитина повинна вміти гратись. У іншому випадку, навантаження початкової школи може виявитися непомірним і призвести до появи у дитини невротичних симптомів. Внутрішня позиція першокласника – це той мотиваційний центр, який забезпечує спрямованість та емоційно позитивне ставлення дитини до навчання. Це підтверджує й Л.Венгер [5], зауважуючи, що внутрішня позиція школяра, це, зазвичай, прагнення йти в школу й готовність дотримуватись шкільних обов'язків і правил, що є визначальною складовою психологічної готовності до навчання, а також основою комфортного самопочуття дитини в новому баченні.

Спираючись на результати аналізу різних підходів до визначення готовності до шкільного навчання, можна виокремити чотири основні підходи, які є актуальними для цієї проблеми [10]:

1. Дидактичний – формування у дітей дошкільного віку певних умінь і навичок, необхідних для навчання у школі; цей підхід одержав у психології й педагогіці потужний розвиток у руслі питань про можливість навчання в школі з раннього віку.
2. Соціально-психологічний – визначення вимог школи до дитини, дослідження новоутворень і змін у її психіці, які спостерігаються до кінця дошкільного віку; дитина, яка приходить у школу, повинна вирізнятися певним рівнем розвитку пізнавальних інтересів, соціальної зрілості (Л.Божович, О.Кононко, О.Леонт'єв, Г.Люблінська та ін.).
3. Інтелектуально-психологічний – обґрунтування розвитку пізнавальних здібностей, розумової діяльності дітей, їхньої здатності оперувати знаково-символічними засобами задля розуміння сутності предметів і явищ (Л.Виготський, Л.Венгер, А.Запорожець та ін.).
4. Комплексний – готовність до навчання у школі й навчальній діяльності з погляду її розвитку, а його джерелом – є єдине, цілісне психологічне утворення, що зумовлює всі компоненти навчальної діяльності в їхній специфіці й взаємозв'язку (В.Мухіна, Н.Нижегородцева, О.Проскура та ін.).

Узагальнюючи психологічні й педагогічні дослідження, слід зазначити, що готовність до школи є, насамперед, появою якісних новоутворень. А саме – морально-вольовий розвиток дитини, рефлексія, довільність психічних процесів, творча уява, пізнавальна активність, розуміння й оперування знаково-символічними засобами, сформоване бажання вчитися з елементами навчальної діяльності. Це розвиток тих специфічних форм діяльності дошкільників, які визначають і забезпечують легкість їхньої адаптації до нового етапу життя.

Для здійснення повноцінної підготовки дитини до навчання та її розвитку в школі, фахівцям дошкільної й початкової шкільної ланки, а також батькам, необхідно знати їх психолого-педагогічні особливості на етапі старшого дошкільного віку. Там, де колективи дитячих садків і шкіл працюють у тісному контакті один з одним і співпрацюють з батьками дітей, наступність забезпечується в методах навчання, у спільній роботі двох ланок освіти [2].

Проблеми співпраці між дитячим садком і початковою школою, її форми і способи не лише залишаються актуальними, а й стають щораз гострішими в сучасних умовах. Відбуваються принципові зміни в системі освіти: ускладнення, оновлення змісту шкільної освіти, утвердження її альтернативних форм (гімназії, ліцеї, колегіуми), диференціація навчальних програм, удосконалення й утвердження інноваційних технологій. Бажання батьків навчати дитину в якомога престижних закладах і за прогресивними програмами і технологіями в освітніх установах найновіших типів, які не враховують бажання самої дитини, її психічні і фізіологічні особливості. Не враховується психолого-педагогічна готовність учителів початкових класів і вихователів дошкільних навчальних закладів до мінливості освітніх технологій, належного опанування ними [4].

Психологічний аспект наступності передбачає налагодження неподільних взаємозв'язків між етапами розвитку дитини дошкільного і молодшого шкільного віку; визначення вимог до психолого-педагогічних умов забезпечення оптимального рівня розвитку дитини, оволодіння нею системою знань, умінь, норм і правил поведінки [8].

Насамперед, супровід повинен ґрунтуватися на вікових та індивідуальних особливостях дітей. Тим самим, психологічний супровід забезпечує загальну і спеціальну підготовку дітей у дитячому садку до шкільного навчання та сприяє моделюванню навчального процесу із урахуванням рівня розумового розвитку учнів і їхніх потенційних можливостей, а також реалізації здоров'язберігаючих технологій. Моніторинг стану психічного і фізичного здоров'я школярів є необхідним компонентом забезпечення наступності попередньо налагоджених зв'язків. Власне, це і є інформативною функцією психологічного супроводу.

Отже, актуальним завданням психологічного супроводу розвитку дитини під час її переходу із ДНЗ у початкову школу постає отримання даних, на основі яких можна не лише коригувати освітній процес за умови симптомів дезадаптації, неуспішності, порушень міжособистісної взаємодії, а й, знаючи «передісторію» дітей, що перейшли на навчання в школу з різних освітніх закладів, прогнозувати те, чому і в яких саме формах найімовірніше може виявитись розбіжність між змістом освіти в кожному конкретному випадку [5].

Слід визначити низку основних форм психологічного супроводу наступності в розвитку дітей, які сьогодні є актуальними [8]:

- здійснення єдиного медико-психолого-педагогічного контролю за динамікою розвитку дітей;
- дослідження рівня готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі, аналіз їх процесу адаптації вже у ролі першокласників;
- застосування корекційно-розвивальних методів у роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку при наявності певних проблем.

У рамках вищезазначених напрямів доцільно проводити [4]:

- скринінг шкільної адаптації першокласників;
- психолого-педагогічний консиліум за результатами скринінгу;
- експрес-діагностику пізнавальних процесів дошкільників – майбутніх першокласників;
- консультування педагогів та батьків за результатами психологічних обстежень;
- психолого-педагогічні семінари за темами: «Умови адаптації учнів перших класів до навчання в школі», «Молодший шкільний вік і його значення для розвитку інтелекту», «Формування пізнавальної компетентності дошкільників», «Психологічна готовність дитини до школи», «Завдання дитячого саду і сім'ї у підготовці дитини до школи»;
- аналіз змісту програм дитячого садка і початкової школи за всіма розділами в рамках роботи проблемних груп;
- спільне обговорення та планування заходів для дошкільників та молодших школярів;
- спрямування педагогічного процесу на формування компетентної особистості;
- використання можливостей внутрішнього зв'язку в змісті навчально-виховної роботи, методах педагогічного керівництва, формах організації діяльності в дитячому садку та школі.

Показником ефективності психологічного супроводу наступності в системі «ДНЗ – школа» є наявність єдиної психолого-педагогічної програми виховання і навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Саме вона спрямована на забезпечення безперервності і

поступальності розвитку особистості дитини. Одночасну участь психолога в освітньому процесі дитячого садка і школи зумовлює психологічний аналіз єдиної вертикально вибудованої програми, яка повинна враховувати поступовість ускладнення навчального матеріалу, цілей, завдань, змісту виховання і навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку [9].

Узгоджена робота психолога з усіма учасниками навчально-виховного процесу дозволяє оцінити адаптацію першокласників, провести діагностичну та корекційну роботу, ґрунтуючись на даних спостережень та діагностики, проведених ще в дитячому садку. Така співпраця дозволяє досягати позитивних результатів у роботі.

Побудова і узгодження загальної системи планування, що забезпечує різноманітність змістовної діяльності дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, також передбачає одночасну участь психолога в освітньому просторі ДНЗ і школи. У цьому випадку психолог здійснює порівняльний аналіз роботи дитячого садка і початкової школи, вивчає і аналізує перспективні, календарно-тематичні плани роботи з огляду на їх наступність у психологічному аспекті [5].

Отже, психологічний супровід – це системне, комплексне і послідовне втілення у практику заздалегідь спроектованої психологічної діяльності з урахуванням психологічних умов забезпечення ефективності використання змісту і прийомів, засобів і методів в освітньому просторі сучасного дошкільця та початкової школи. Головну мету психологічного супроводу наступності в розвитку дітей можна вбачати в побудові освітнього простору, який спрямовано на збереження максимально найкращих умов для переходу дітей з дитячого садка в початкову школу. При цьому, систему психологічного супроводу доцільно здійснювати поетапно: формування готовності дітей у дошкільному навчальному закладі до початкового навчання; адаптація першокласників до умов навчання у початковій школі; розвиток учнів в початковій школі на основі використання елементів сформованої готовності в дитячому садку [10].

Висновки і пропозиції. За результатами здійсненого теоретичного дослідження, можна стверджувати, що проблема забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти є теоретично і практично значущою. Найважливішим завданням у контексті пріоритетів освітнього сьогодення є забезпечення єдиної лінії психічного розвитку дошкільника і молодшого школяра. Тим самим, є підстави наголошувати на об'єктивній необхідності подальшого дослідження усього комплексу питань, які стосуються реалізації принципу наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А.Г. Об организации взаимодействия образовательных учреждений и обеспечении преемственности дошкольного и начального общего образования / А.Г.Асмолов // Дошкольное воспитание. – 1994. – № 6. – С. 14-27.
2. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте: Психологические исследования / Л.И.Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С.Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
4. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе / Н.И.Гуткина. – М. , 1993. – 111 с.
5. Задачи и функции психолога в дошкольном учреждении : Руководство для практического психолога / Под общ. ред. Л.А.Венгера. – М. : Педагогика, 1992. – 87 с.
6. Леонтьев А.Н. Психическое развитие ребёнка в дошкольном возрасте / А.Н.Леонтьев // Возрастная и педагогическая психология. – М. : МГУ, 1992. – С. 42-53.

7. Педагогический словарь : в 2-х т. / Гл. ред. Н.К.Гончаров, Н.Д.Казьмин и др. – М. : АПНРСФСР, 1960. – № 2. – 766 с.
8. Пісоцька Л.С. Психологічні фактори наступності дошкільної і початкової загальної освіти / В.І.Войтенко, Л.А.Грицюк, М.І.Каратаєва // Підготовка дітей до школи. Наступність і перспективність – 2002. – С. 18-20.
9. Харченко А. Проблеми наступності та перспективності, шляхи їх вирішення / В.Войтенко, Л.Грицюк, М.Каратаєва // Підготовка дітей до школи. Наступність і перспективність. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – С. 15-17.

REFERENCES

1. Asmolov A.G. Ob organizacii vzaimodejstvija obrazovatel'nyh uchrezhdenij i obespechenii preemstvennosti doshkol'nogo i nachal'nogo obshhego obrazovanija / A.G.Asmolov // Doshkol'noe vospitanie. – 1994. – № 6. – P. 14-27.
2. Bozhovich L.I. Lichnost' i ejo formirovanie v detskom vozraste: Psihologicheskie issledovanija / L.I.Bozhovich. – М.: Prosveshhenie, 1968. – 464 p.
3. Vygotskij L.S. Pedagogicheskaja psihologija / L.S.Vygotskij. – М.: Pedagogika, 1991. – 480 p.
4. Gutkina N.I. Psihologicheskaja gotovnost' k shkole / N.I.Gutkina. – М., 1993. – 111 p.
5. Zadachi i funkcii psihologa v doshkol'nom uchrezhdenii: Rukovodstvo dlja prakticheskogo psihologa / Pod obshh. red. L.A.Vengera. – М.: Pedagogika, 1992. – 87 p.
6. Leont'ev A.N. Psihicheskoe razvitie rebjonka v doshkol'nom vozraste / A.N.Leont'ev // Vozrastnaja i pedagogicheskaja psihologija. – М.: MGU, 1992. – P. 42-53.
7. Pedagogicheskij slovar': v 2-h t. / Gl. red. N.K.Goncharov, N.D.Kaz'min i dr. – М.: АПНРСФСР, 1960. – № 2. – 766 p.
8. Pisoc'ka L.S. Psihologichni faktori nastupnosti doshkil'noi i pochatkovoї zagal'noi osviti // Pidgotovka ditej do shkoli: Nastupnist' i perspektivnist' / V.I.Vojtenko, L.A.Gricjuk, M.I.Karataeva. – 2002. – P. 18-20.
9. Harchenko A. Problemi nastupnosti ta perspektivnosti, shljahi ih virishennja // Pidgotovka ditej do shkoli. Nastupnist' i perspektivnist' / V.Vojtenko, L.Gricjuk, M.Karataeva. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – P. 15-17.

УДК 37 (438)

ПРОБЛЕМИ ПОЛЬСЬКОЇ ОСВІТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОЦЕСАМИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Левицька В.А.

*Національний університет водного господарства та природокористування,
вул. Соборна, 11, м. Рівне, Україна*

lewalent@gmail.com

У статті розглядається вплив глобалізації на систему освіти в Польщі як явище, яке має суттєвий вплив на економічне, політичне і соціальне життя в усіх країнах світу, явище, яке є рушійною силою розвитку сучасної цивілізації. Глобалізація – це процес досі не вивчений, процес, навколо якого досі звучать суперечки. Також проаналізовано погляди на історичне тло глобалізації та її характеристики, прояви та наслідки.

Ключові слова: глобалізація, освіта в Польщі, глобалізаційні процеси, вища освіта.